

УДК 821.14'01-22Арістофан:316.74:79.03'06
DOI: 10.32589/2411-3883.19.2022.274043

Литовська Олександра Веніамінівна
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри латинської мови та медичної термінології,
Харківський національний медичний університет
<https://orcid.org/0000-0002-1521-308X>
lytovskaya.alexandra@gmail.com

«ФЕНОМЕН ЛІСІСТРАТИ»: НОВІ СЕНСИ АНТИЧНОГО СЮЖЕТУ У КОНТЕКСТІ СОЦІО-ПОЛІТИЧНИХ КРИЗ ХХІ СТОЛІТТЯ

Анотація. *Історичним контекстом та сценічним хронотопом комедій Арістофана постали Пелопоннеська війна та криза полісної системи кінця V – початку IV ст. до н. е. «Лісістрата» виявилася джерелом для формування новітніх міфологем. Точкою відліку для «феномену Лісістрати» вважаємо 2003 рік та всесвітню культурну ініціативу «Lysistrata project». Антична комедія постала інструментом рефлексії світової кризи на тлі терактів 11 вересня, війни в Іраці та політичних протестів у країнах Африки – головних військових та соціо-політичних конфліктів ХХІ століття. Давньогрецька комедія «Лісістрата» виявилася оптимальним художнім фокусом для осмислення проблем війни, миру, політичного устрою, расових та гендерних конфліктів.*

У роботі досліджується своєрідність формування сучасних реценцій «Лісістрати», зокрема у кінематографі та публіцистиці. Розглядаються передумови виникнення «феномену Лісістрати» та його взаємозв'язок із переосмисленням античної спадщини.

Ключові слова: *Арістофан, давньогрецька комедія, кіно, класична реценція, Лісістрата, секс-страйк.*

Oleksandra Lytovska
PhD (Philology), Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Latin Language and Medical Terminology,
Kharkiv National Medical University
<https://orcid.org/0000-0002-1521-308X>
lytovskaya.alexandra@gmail.com

«LYSISTRATA'S PHENOMENON»: NEW SENSES OF THE ANCIENT PLOT IN THE CONTEXT OF SOCIO-POLITICAL CRISES OF THE 21ST CENTURY

Abstract. *The Peloponnesian war and the crisis of the police system of the end of the 5th – beginning of the 4th century BC became the historical context and stage chronotope for Aristophanes' comedies.*

The article explores the peculiarities of the formation of modern «Lysistrata» receptions, in particular in cinematography and journalism. The premises of the «Lysistrata's phenomenon» emergence and their interconnections with the reinterpretation of the ancient heritage are examined. In the 21st century «Lysistrata» serves as the source for the formation of the new mythologems. In the first years of New Millennium the plot of the Aristophanes' comedy was considered as purely comic, fantastic, or even absurd. We consider the year 2003rd and the global culture initiative «Lysistrata project» to be the starting point for the «Lysistrata's phenomenon». After «Lysistrata project» and, especially, events in Liberia global media cultivated neo-mythological concept of Lysistrata as the embodiment of political sex-strikes. Such simplification led to changes in artistic reception of the play, which could be traced in the theatre adaptation of the first decade of the 21st century. Spike Lee's «Chi-raq» brought back complexity and multiple dimensions of Aristophanes' play – juxtaposition of modern Chicago and ancient Athens opened plenty of senses and allows new optics for modern classic's reception and for classical text itself. The Old Greek comedy «Lysistrata» became the optimal artistic focal point for the comprehension of the problems of war, peace, political order, race, and gender conflicts. The «Lysistrata's phenomenon» demands further discussion based on multidisciplinary approach.

Key words: *Aristophanes, classical reception, film, Lysistrata, Old Greek comedy, sex-strike.*

Вступ. «У понеділок, 03.03.03, у 59 країнах відбулося 1,029 читань «Лісістрати» Арістофана, метою яких був протест проти розпочатої адміністрацією Дж. Буша війни в Іраці» – так описують глобальну ініціативу «Lysistrata project» її ініціаторки – північноамериканські акторки Катрін Блум та Шарон Бовер. За їхніми словами, це був «перший у світі всесвітній театральний акт незгоди (Lysistrata project, 2003).

Більше трьохсот тисяч людей зі всього світу взяли участь у постановках, читаннях, переказах сюжетів, радіовиставах тощо. До заходу приєднувалися як відомі актори, так і пересічні громадяни. Читання відбувалися у Бруклінській академії музики, маленьких церквах, кафе, парках. Були і таємні зібрання у Тайланді, Китаї, Ізраїлі, Іраці. Символічною постало читання у Патрах (Греція), проведене греками та курдськими біженцями.

З цієї події варто відраховувати перезавантаження інтересу до комедії Арістофана «Лісістрата» у ХХІ столітті та формування того, що ми б назвали «феноменом Лісістрати».

То був якісно новий етап в історії твору, який протягом ХХ століття зберігав лідерство щодо мистецьких адаптацій серед арістофанівської спадщини. Актуалізація твору у контексті соціо-політичних зрушень початку ХХІ століття постала фокусом не лише для змін у рецепції класичних творів, а й для якісного оновлення театру і кіно, докорінних зрушень у гендерній політиці, предметом численних міждисциплінарних досліджень тощо.

Війна в Україні і обумовлені нею зміни у ролі театру, літератури та культури в житті суспільства актуалізують значущість осмислення подібного культурного досвіду. Науковий аналіз античної спадщини та її сучасної рецепції постає необхідною складовою інтеграції до світової мистецької та наукової спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою дослідження постали роботи закордонних антикознавців та театрознавців, присвячені *classical reception*, у яких рецепція класичної спадщини розглядається у найширшому плані: театр, кіно, література, образотворче мистецтво, перформанс, музика, політика, освіта тощо.

Е. Голл (2007), К. Руссо (1994), Н. Слейтер (2002), Г. ван Стін (2000), О. Теплін (2003) та інші погоджуються у необхідності розглядати

п'єси Арістофана (і античну драматургію у цілому) не лише як художній текст, а як матеріал для сценічного втілення. Саме така інтерпретація арістофанівських комедій є провідною в антикознавстві та класичних студіях останніх десятиліть. Показово, що увага дослідників не зосереджена виключно на реконструкції давньогрецьких театральних вистав, але звертається до сценічних постановок минулого та сучасності.

В цьому плані зрозумілішою стає взаємобумовленість театральних постановок та соціо-культурних та політичних зрушень у різні історичні епохи, а також динаміка інтересу до творів Арістофана, зокрема «Лісістрати».

Так, Е. Голл, аналізуючи постановки Арістофана на британській сцені, вказує на особливе місце «Лісістрати». Саме ця комедія постала точкою відліку для переосмислення творчості Арістофана у ХХ столітті. Авторка підкреслює, що це не було б можливим поза руху за жіночу емансипацію: «Дурна слава комедії означала, що її постановка була б майже неможливою до появи на британській сцені суфражистського руху» (Hall, 2007, p. 86).

Вивчення історії постановок арістофанівських комедій у грецькому театрі ХХ століття, який здійснила Г. ван Стін, доводить принципу значущість опанування творів Арістофана грецьким модерністським театром і, власне, формування засадничих принципів цього театру в процесі адаптації комедій Арістофана. На її думку «екстраординарні постановки, такі як «Птахи» К. Куна, змінили курс грецької сценічної інтерпретації сучасної та античної драми, і навіть відродження грецького театру за кордоном» (Van Steen, 2000, p. xii).

Дослідження репертуару грецьких театрів показує, що протягом першої половини ХХ століття кожні вісім років відбувалися прем'єри «Лісістрати». Ця п'єса була найбільш повторюваною виставою, приваблюючи як прибічників «популістської комерціалізації, так і альтернативного переосмислення цієї теми». Тенденція тривала і у наступні десятиліття: «За різних історичних та культурних умов ці тренди <...> підтримували популярність комедії, здобуту у перші чотири декади ХХ століття» (Van Steen, 2000, p. 28).

На те що «Лісістрата» лідирує серед усіх комедій Арістофана в плані театральних постано-

вок вказує й А. Г. Мітчелл, аналізуючи афіші до театральних вистав по усьому світу в ХХ–ХХІ століттях. Зокрема дослідник виокремлює два основні підходи до візуальної концепції афіш, що відбиває два основні підходи до осмислення античного сюжету: «1) традиційна репрезентація Лісістрати, що передбачає посилення на мир, жіночу відмову у сексі та маніпулюючих жінок, тяжіє до «мейнстріму» в інтерпретації п'єси; та 2) повний спектр феміністських репрезентацій – від об'єктивізації жінок до фемінізації чоловіків» (Mitchell, 2016, p. 333).

Одним із прикладів стилістики другого напрямку постали афіші, що апелюють до слоганів світових феміністичних рухів, зокрема колумбійського секс-страйку «crossed legs movement» та української феміністичної організації FEMEN (Mitchell, 2016, p. 342).

Сучасні наукові розвідки, присвячені «Лісістраті», неможливі поза феміністичним дискурсом. Ми звертаємося до роботи К. Гілгулі «The Feminine Matrix of Sex and Gender in Classical Athens», де комедію Арістофана розглядають як один з ключових текстів для розуміння гендеру в Давній Греції (Gilhuly, 2009). Водночас сучасні антикознавці застерігають від потрактування Арістофана як борця за права жінок. Виведення жінок у якості дійових осіб – це, перш за все, комічний прийом.

Та не можна не погодитися із висновками дисертації Ч. Сулпрізіо «Gender, space and warfare in the early plays of Aristophanes» про взаємообумовленість гендерної та громадянської ідентичності у творах комедіографа (Sulprizio, 2007, p. 6). Авторка вказує на паралелі між традиційними дихотоміями «чоловік/жінка», «війна/мир», «поліс/ойкос»: дискурсивні паттерни, що виникають внаслідок перестановки цих термінів, – а саме «жінка/мир/ойкос» та «чоловік/війна/поліс», – заслуговували на усе більшу увагу з боку Арістофана та вилилися у розгорнуту розробку у його «жіночих п'єсах» (Sulprizio, 2007, p. 13).

Ритуальне підґрунтя зіставлення концептів «поліс» та «ойкос», на думку К. Старк, є визначальним для аналізу давньогрецької комедії і знайшло нове осмислення у її кіноадаптації Спайком Лі (Stark, 2018). Стрічка «Chi-raq», на наш погляд є своєрідним підсумком становлення «феномену Лісістрати» у ХХІ столітті, та ритуальна складова є допоміжною, а не визна-

чальною при осмисленні цієї кінорецепції комедії Арістофана.

У світлі вищевказаних підходів логічним постає вибір п'єси авторами «Lysistrata project». У роботі звертаємося до інформації, поданої на сайті проекту, та спогадів учасників та глядачів театральних вистав, здійснених у межах ініціативи. На особливу увагу заслуговує стаття М. Котцямані (2006) «Artist Citizens in the Age of the Web: (2003–present)», у якій театрознавиця робить висновки щодо ролі проекту в історії розвитку театру ХХІ століття.

Найповніше актуальність рецепції арістофанівської спадщини та її дотичність соціо-політичним рухам ХХІ століття розкриває Г. Моралес (2013) у статті «Aristophanes' Lysistrata, the Lyberian 'Sex strike', and the politics of reception». Дослідниця актуалізує проблеми, пов'язані із створенням «сучасного міфу про Лісістрату», що виник у результаті використання дещо спрощеного образу Лісістрати при описі революційних протестів, якщо ці протести передбачають «відмову у сексі» (Morales, 2013, p. 284).

Тож «Лісістрата» – твір, що є дотичним до найширшого кола наукових та мистецьких пошуків. Художні втілення твору у ХХІ столітті дозволяють розширити цей спектр, залучаючи сучасну політику, журналістику та мас-медіа. Власне, це і дає підстави говорити про «феномен Лісістрати».

Методологія дослідження. З метою інтерпретації причин та наслідків трансформації осмислення сюжету та образів комедії Арістофана «Лісістрата» звертаємося до публікацій, присвячених «Lysistrata project». Аналізуємо наукові та публіцистичні статті, у яких актуалізується сюжет «Лісістрати» Арістофана з позицій рецепції античної спадщини та феміністичних студій.

Залучаємо статистичні данні інформаційних баз театральних та кіноадаптацій (Archive of Performance of Greek & Roman Drama, IMDb). Прослідковуємо звернення до образу Лісістрати у мас-медіа з метою визначити зсуви у потрактуванні і характер зв'язку цих зсувів із трансформаціями у художніх інтерпретаціях, зокрема у фільмах «Лісістрата» Франсуа Бельмонта та «Chi-raq» Спайка Лі.

Результати дослідження та їхнє обґрунтування. «Lysistrata project» мав великий розголос. Як зазначали організатори, те, що читання

відбулися постало «могутнім символом об'єднання громадян світу заради миру» (Lysistrata project, 2003).

Це була історична подія у багатьох аспектах: 1) актуалізація античної спадщини; 2) демократизація доступу до античної драматургії та інклюзивність; 3) утвердження читання драматичного тексту як політичної акції світового масштабу у XXI столітті; 4) освоєння інтернет простору театром.

Щодо останнього Марія Котцамані пише «Черпаючи натхнення з світової мережі інтернет, «Lysistrata project» запропонував через читання геніальний у своїй простоті спосіб, у який театр міг стати максимально складеною формою, відображаючи — і навіть втілюючи — значущі тренди у сучасній культурі» (Kotzamani, 2006, p. 108). Тож проєкт був передвісником тих форм у функціонуванні театру, які постали запорукою його виживання та відновлення у добу пандемії.

Попри найрізноманітніші форми репрезентації, організатори та учасники подій не дуже розгорнуто коментують вибір п'єси, переважно вказуючи на її «антивоєнну» спрямованість (Kelley, 2003; Lysistrata project, 2003).

Дійсно, тлом для всієї творчості Арістофана постала Пелопоннеська війна (431 — 404 р. до н. е) Афін зі Спартою. Постановка «Лісістрати» відбулася у 411 р. до н. е., в один із найбурхливіших років в історії Афін (Handley, 2003). Поразка афінян у Сицилії, великі військові втрати, спустошена казна. Селяни вимушені залишати рідні поля та рушили до міст. У самих Афінах активізуються противники демократії — на кілька місяців в Афінах утвердився олігархічний режим Ради чотирьохсот. Почалися перемовини про мир зі Спартою. Одночасно флот не визнає нових правителів і під керівництвом Алквіада проводить низку успішних операцій проти спартанців. Цього ж року режим Чотирьохсот був замінений більш помірною олігархічною владою П'яти тисяч, і згодом демократія була відновлена.

Вихідне положення комедії, яка найвірогідніше була представлена у цей рік на Ленеях, ще до олігархічного перевороту, є війна Афін зі Спартою. Невдоволені афінські жінки об'єднуються з представницями інших міст на таємному зібранні; силами старих жінок захоплюють Акрополь; беруть владу і казну у свої руки; ви-

голошують програму управління країною і готовність захищати чоловіків; відмовляють чоловікам у статевих стосунках, щоб змусити їх припинити воювати. Коли приходить звістка, що спартанські жінки вчинили так само, починаються перемовини між Афінами та Спартою. Завдяки втручання Лісістрати та богині Тиші сторони досягають домовленості. У фіналі комедії чоловіки возз'єднуються із своїми дружинами (Арістофан, 2002).

Варто зауважити, що це найбільш цілісна у композиційному плані п'єса і найближча до європейського драматичного канону. Є конфлікт і є його вирішення. Епізоди організовані у логічній послідовності. Усі структурні елементи підпорядковані розгортанню сюжету. Затверджується тип комедійного героя, що здатен змінити навколишню дійсність.

Є і поєднання серйозного (виклад усіх бід, яких зазнають жінки під час війни (ст. 528-549) і низької коміки й еротики (посланці зі Спарти до Афін не можуть приховати ерекцію, адже спартанки відмовилися їх вдовольняти(ст. 998-1007) (Арістофан, 2002).

Та загальне абсурдне обрамлення — жінки перебирають ролі чоловіків — обумовлює літературознавчі дискусії щодо позиції Арістофана: чи це заклик до миру, чи розвага заради розваги, чи сатира, чи рефлексія з приводу реальних подій.

На нашу думку, ці протиріччя та амбівалентність є природними, адже відбувається рефлексія подій доби нескінченних криз. Якими б не були особисті погляди Арістофана, його комедії давали афінським глядачам можливість відсторонено, через сміхову стихію осмислити й переосмислити підвалинні уявлення про світ і суспільство у переломну епоху.

Повертаючись до 411 р. до н.е. та постановки «Лісістрати», можна впевнено сказати, що єдиним чим вона точно не була — це виступом за розширення прав жінок. Жіночий хор, жінка-протагоніст — це скоріше елемент комічного, «світу навпаки», ніж реальний погляд на гендерну нерівність того часу.

Тож, зрозуміло, що коли «Lysistrata project» закликав до миру, намагаючись через драматичні читки здійснити висловлювання світового масштабу, метод Лісістрати — відмова від сексу — не розглядався. З цього приводу організатори проєкту написали наступне: «Хоча ми

не обов'язково пропонуємо використовувати ЦЮ тактику для завершення ЦЄЇ війни (та, чи не було б весело, якщо б Перша Леді...). Лісістрата надає гумористичний вступ до здорового суспільного діалогу: Що ми можемо зробити на місцевому рівні, щоб зупинити «дипломатію сили» у нашому світі» (Lysistrata project, 2003).

Ще раз зауважимо — «Lysistrata project», хоча й ініційований жінками, не мав гендерних обмежень. У центрі саме ідея миру, адже ім'я Лісістрата позначає «та, що зупиняє війни, розпускає війська».

Але реальність вносить докорінні зміни у сприйняття літературного твору і переосмислює пов'язану із ним символіку.

У 2003 році у Ліберії завершилися довготривалі громадянські війни з численними жертвами, особливо серед жінок. Величезну роль у досягненні миру відіграли протести жінок на чолі з політичною активісткою Лейма Гбовее, яка у 2011 році одержала Нобелівську премію миру. Одним із методів, запропонованих активісткою був секс-страйк. Як зазначає Хелен Моралес у статті «Aristophanes' Lysistrata, the Lyberian 'Sex strike', and the politics of reception», сама Гбовее «Лісістрату» прочитала значно пізніше і не надихалася нею (Morales, 2013, p. 295). На думку політичної діячки, секс-страйк як такий не був запорукою успіху протестів, але «був надзвичайно цінним у приверненні уваги медіа» (Morales, 2013, p. 295).

Роль медіа важко переоцінити: західні журналісти підхопили порівняння з Лісістратою і створили певного роду феномен перенесення літературного персонажу античності у сучасний контекст, причому план Лісістрати втратив свою комічну утопічність, а став розглядатися як дієвий метод боротьби.

З початку нульових згадка про sex ban або sex strike і порівняння з Лісістратою зустрічається у світовій практиці та пресі усе частіше, причому мета протестів могла дуже відрізнятись: протест проти уряду (Кенія 2002, 2009) (Pflanz, 2009), припинення гангстерських війн у Колумбії (2006) (BBCNews, 2006; Otis, 2013) тощо.

Характерно, що саме світові медіа поставили знак рівності між секс-страйками та Лісістратою. Хелен Моралес звертає увагу, що «сучасний міф про Лісістрату спрощує античну п'єсу, ігноруючи її міфо-поетичний та ритуальний аспекти, що, у свою чергу, дає нам значно

складнішу комбінацію гендерних та політичних відносин, ніж дозволяє вже усталене рівняння Лісістрата=секс-страйк» (Morales, 2013, p. 294).

Показовими є кіноадаптації «Лісістрати». За всю історію кінематографа з 60 кіно- та телевізійних адаптацій творів Арістофана, за матеріалами IMDb.com, 18 спираються на сюжет «Лісістрати» (Internet Movie Database, 2022). Звичайно, ця комедія є лідером і щодо театральних постановок Арістофана у світі, про що свідчать дослідження Е. Голл (2007), Г. ван Стін (2000) та інших. Згідно Archive of Performance of Greek & Roman Drama, лише за два десятиріччя XXI століття відбулося більше 100 постановок по усьому світу (Archive of Performance of Greek & Roman Drama, 2022).

Очевидно, точкою відліку для формування нового сприйняття Лісістрати постав 2003 рік.

У 2002 вийшов веселий іспанський фільм Ф. Бельмонта «Lisistrata» (Bellmunt, 2002) за мотивами п'єси Арістофана та коміксами Ральфа Кьоніга, де значну роль відводять еротиці та ЛГБТ тематиці. Так, у фіналі, досягнувши домовленості про мир Лісістрата палко цілує спартанку Лампіто. Інтерпретація зберігає тему боротьби за мир, дієвість та водночас абсурдність запропонованого плану, комізм та відвертість.

А от у 2015 році у прокаті з'явився фільм Спайка Лі «Chi-raq» (Lee, 2015), який поєднує нові і старі сенси Лісістрати, виводячи їх на новий рівень. Адже у фільмі сюжет переноситься у чорні квартали сучасного Чикаго, де діти гинуть внаслідок зіткнення вуличних банд.

Конфлікт між бандами Спартанців та Троянців постає частиною більш широкої проблеми — панівним тяжінням американців до насильства, зубожінням населення та безробіттям. У титрах на початку фільму порівнюється кількість загиблих у війні в Афганістані та Іраці із жертвами у Чикаго.

З метою протистояння загальнонаціональним проблемам до молодих жінок на чолі з дівчиною ватажка троянців Лісістратою, які бажають зупинити війну з гаслом «No peace, no pussy», приєднується і старше покоління жінок із слоганами «Save our babies», а згодом і загалом уся чиказька спільнота з вимогами «Put the guns down» (Lee, 2015).

Принциповим видається пряме посилання на події у Ліберії: місцева активістка міс Хелен ра-

дить Лісістраті пошукати в інтернеті ім'я Leymah Roberta Gbowee та наслідувати їй: «a Liberian peace activist / responsible for leading / a women's peace movement / that helped bring an end / to the second / Liberian civil war in 2003. / You go and do it» (Lee, 2015). Спайк Лі монтує кадри з документальних інтерв'ю ліберійської активістки та підготовки Лісістрати до протестів.

Афроамериканський режисер у кризову добу свідомо обирає твір Арістофана. Наш сучасник, акцентуючи антивоєнну спрямованість, як і його давньогрецький попередник, демонструє глобальність конфлікту - у фільмі ініційовані Лісістратою протести відбуваються по всьому світу: від Токіо до Канади.

Версія Спайка Лі дуже близька арістофанівській «Лісістраті» і за формою. Від музичності, адже речитатив репу нагадує ямбічні розміри, до композиції, де є і агон, і зіткнення хорів чоловіків і жінок; від відвертого еротизму і обсценної лексики до глобальності проблематики та складних інтертекстуальних посилань.

Тож абсурдна у 2003 році ідея секс-страйку у 2015 році перетворилася на історичний факт. Особливістю версії Спайка Лі було нове розширення контексту: від виключно боротьби жінок (до якої ЗМІ звузили дискурс) до загального надетнічного і наднаціонального руху за мир.

У фільмі Лі світові протести, інспіровані Лісістратою, були відвертою гіперболізацією. Та сьогодні «Лісістрата» знов у дії: з її ім'ям на транспарантах виходять на протести через заборони абортів у Польщі та Сполучених Штатах Америки. У статтях та блогах, присвячених боротьбі жінок із цими обмеженням, також часто можна зустріти посилання на Лісістрату, як іронічні, так і серйозні (Chmielewski, 2020; Kokkinidis, 2022). Тож до рівності «Лісістрата=мир», «Лісістрата=секс-страйк» додається «Лісістрата=права жінок». І цей феномен дійсно має світовий масштаб.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Імплицитно закладена у «Лісістраті» Арістофана ідея супротиву стала дотичною до суспільно-політичних рухів XXI століття, які очолили жінки. Найчастіше жіночі рухи були поза межами впливу європейського культурного коду (Колумбія, Кенія, Ліберія). Феноменально реальні проблеми та конфлікти XXI століття співпали з художньою інтерпретацією конфліктів V ст. до н.е. Вже існуючий літературно-те-

атральний канон з історією потрактувань було введено у сучасну культурну дійсність. При цьому рецепція одержала зовсім інше наповнення і пафос. З'явився новий канон, у якому метод Лісістрати вважається цілком реалістичним та результативним.

Рецепція перетнула межі художнього світу — і набула нових вимірів у зв'язку з соціо-політичними подіями сучасності. Водночас саме постановки п'єси, зокрема кіноадаптації, найповніше віддзеркалюють ці унікальні для античної комедії трансформації. Вважаємо, що своєрідною кульмінацією художніх рецепцій «Лісістрати» перших десятиліть XXI століття є фільм Спайка Лі «Chi-raq». Саме у цьому творі затвердилася нова стратегія осмислення «Лісістрати», що бере початок від руху «Lysistrata project».

Безумовно ця екранізація — яскравий доказ потенціалу античної спадщини як оптики для розуміння сьогодення. Це фіксація того, що елемент абсурдності, фантастичності з сюжету та образу Лісістрати остаточно знято.

Подальші дослідження передбачають системний аналіз театральних та кіноадаптацій «Лісістрати» в XXI столітті. Вважаємо продуктивним проаналізувати характер та своєрідність згадок Лісістрати у публіцистичних матеріалах та соцмережах з метою простежити кількісну і якісну динаміку цих згадок у територіальному та історичному контексті. Подальші розвідки передбачають міждисциплінарний підхід, адже залучають широкий спектр медіа.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістофан. (2002). *Лісістрата. Комедії* (с. 311-378). Фоліо.
2. Archive of Performance of Greek & Roman Drama (2022, November). *Lysistrata*. Retrieved from: <http://www.apgrd.ox.ac.uk/productions/scripts/460>
3. Bellmunt, F. (Director). *Lisistrata*. 2002 [Film]. A. Llorens Olivé Producciones Cinematográficas S.A.; Fair Play Producciones S.A.
4. Chmielewski, A. J. (2020, November 3). *Lysistrata: what do Polish women want?* *Open Democracy*. Retrieved from: <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/lysistrata-what-do-polish-women-want/>

5. Colombian gangsters face sex ban (2006, September 13). *BBCNews*. Retrieved from: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/5341574.stm>
6. Gilhuly, K. (2009). *The Feminine Matrix of Sex and Gender in Classical Athens*. Cambridge University Press.
7. Hall, E. (2007). The English-Speaking Aristophanes 1650–1914. In Hall E., Wrigley A. (Eds.). *Aristophanes in Performance. 421 BC–AD 2007. Peace, Birds and Frogs* (pp. 66–92). Modern Humanities Research Association and Maney Publishing Legenda.
8. Handley, E. W. (2003). Comedy. In Handley, E. W. (Ed.). *The Cambridge history of classical literature*. Vol. 1. Greek literature (pp. 355–425). Cambridge university press.
9. Internet Movie Database (October, 2022). *Aristophanes*. Retrieved from: https://www.imdb.com/name/nm0034922/?ref_=nv_sr_1
10. Kelley, T. (2003, March 4). Threats and Responses: Actors From Ancient Greece, a Weapon for Peace. *The New York Times*. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2003/03/04/nyregion/threats-and-responses-actors-from-ancient-greece-a-weapon-for-peace.html>
11. Kokkinidis, T. (2022, June 28). Sex Strike: Why Ancient Greek Play Lysistrata is Trending in the US. *Greek Reporter*. Retrieved from: <https://greekreporter.com/2022/06/28/sex-strike-ancient-greek-play-lysistrata-trending-us/>
12. Kotzamani, M. (2006). Artist Citizens in the Age of the Web: The “Lysistrata project” (2003–present). *Theatre*, 36 (2). 103–110.
13. Lee, S. (Director). (2015). *Chi-raq* [Film]. 40 Acres & A Mule Filmworks; Amazon Studios
14. Lysistrata project (2003, January). Retrieved from: <http://lysistrataprojectarchive.com/lys/>
15. Mitchell A. G. (2016). *Classical Reception in Posters of Lysistrata: The Visual Debate Between Traditional and Feminist Imagery*. In Walsh p. (Ed.). *Brill's Companion to the Reception of Aristophanes*. (pp. 331–368). Brill.
16. Morales H. (2013). Aristophanes' Lysistrata, the Lyberian 'Sex strike', and the politics of reception. *Greece & Rome*, 60 (2), 281–295. <https://doi.org/10.1017/S0017383513000107>
17. Otis, J. (2013, November 5). Colombian women on 'crossed legs' sex strike over crumbling highway. *NBCNews*. Retrieved from: <https://www.nbcnews.com/news/world/colombian-women-crossed-legs-sex-strike-over-crumbling-highway-flna8c11531725>
18. Pflanz M. (2009, April 29). Kenyan women go on sex strike to force politicians to talk. *Telegraph.co.uk*. Retrieved from: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/kenya/5245040/Kenyan-women-go-on-sex-strike-to-force-politicians-to-talk.html>
19. Russo, K. F. (1994). *Aristophanes: An Author for the Stage*. Routledge.
20. Slater, N. W. (2002). *Spectator Politics: Metatheatre and Performance in Aristophanes*. University of Pennsylvania Press.
21. Stark, C. (2018). Lysistrata(s): Aristophanes and Spike Lee. *Classical Receptions Journal*, 3 (10). 249–274. <https://doi.org/10.1093/crj/cly003>
22. Sulprizio, Ch. (2007). *Gender, space and warfare in the early plays of Aristophanes* [Unpublished doctoral dissertation]. University of Southern California.
23. Taplin, O. (2003), *Greek Tragedy in Action* (2nd edn.). Routledge. (Original work published (1978).
24. Van Steen, G. A. H. (2000). *Venom in Verse. Aristophanes in Modern Greece*. Princeton University Press.

REFERENCES

1. Archive of Performance of Greek & Roman Drama (2022, November). *Lysistrata*. Retrieved from: <http://www.apgrd.ox.ac.uk/productions/scripts/460>
2. Aristofan (2002). *Lisistrata. Komedii* (s. 311–378). Folio. [In Ukrainian]
3. Bellmunt, F. (Director). *Lisistrata*. 2002 [Film]. A. Llorens Olivé Producciones Cinematográficas S.A.; Fair Play Producciones S.A.
4. Chmielewski, A. J. (2020, November 3). Lysistrata: what do Polish women want? *Open Democracy*. Retrieved from: <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/lysistrata-what-do-polish-women-want/>
5. Colombian gangsters face sex ban (2006, September 13). *BBCNews*. Retrieved from: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/5341574.stm>
6. Gilhuly, K. (2009). *The Feminine Matrix of Sex and Gender in Classical Athens*. Cambridge University Press.
7. Hall, E. (2007). The English-Speaking Aristophanes 1650–1914. In Hall E., Wrigley A.

- (Eds.). *Aristophanes in Performance. 421 BC–AD 2007. Peace, Birds and Frogs* (pp. 66–92). Modern Humanities Research Association and Maney Publishing Legenda.
8. Handley, E. W. (2003). Comedy. In Handley, E. W. (Ed.). *The Cambridge history of classical literature*. Vol. 1. Greek literature (pp. 355–425). Cambridge university press.
 9. Internet Movie Database (October, 2022). *Aristophanes*. Retrieved from: https://www.imdb.com/name/nm0034922/?ref_=nv_sr_1
 10. Kelley, T. (2003, March 4). Threats and Responses: Actors From Ancient Greece, a Weapon for Peace. *The New York Times*. Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2003/03/04/nyregion/threats-and-responses-actors-from-ancient-greece-a-weapon-for-peace.html>
 11. Kokkinidis, T. (2022, June 28). Sex Strike: Why Ancient Greek Play Lysistrata is Trending in the US. *Greek Reporter*. Retrieved from: <https://greekreporter.com/2022/06/28/sex-strike-ancient-greek-play-lysistrata-trending-us/>
 12. Kotzamani, M. (2006). Artist Citizens in the Age of the Web: The “Lysistrata project” (2003–present). *Theatre*, 36 (2). 103–110.
 13. Lee, S. (Director). (2015). *Chi-raq* [Film]. 40 Acres & A Mule Filmworks; Amazon Studios
 14. Lysistrata project (2003, January). Retrieved from: <http://lysistrataprojectarchive.com/lys/>
 15. Mitchell A. G. (2016). *Classical Reception in Posters of Lysistrata: The Visual Debate Between Traditional and Feminist Imagery*. In Walsh p. (Ed.). *Brill’s Companion to the Reception of Aristophanes*. (pp. 331–368). Brill.
 16. Morales H. (2013). Aristophanes’ Lysistrata, the Lyberian ‘Sex strike’, and the politics of reception. *Greece & Rome*, 60 (2), 281–295. <https://doi.org/10.1017/S0017383513000107>
 17. Otis, J. (2013, November 5). Colombian women on ‘crossed legs’ sex strike over crumbling highway. *NBCNews*. Retrieved from: <https://www.nbcnews.com/news/world/colombian-women-crossed-legs-sex-strike-over-crumbling-highway-flna8c11531725>
 18. Pflanz M. (2009, April 29). Kenyan women go on sex strike to force politicians to talk. *Telegraph.co.uk*. Retrieved from: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/kenya/5245040/Kenyan-women-go-on-sex-strike-to-force-politicians-to-talk.html>
 19. Russo, K. F. (1994). *Aristophanes: An Author for the Stage*. Routledge.
 20. Slater, N. W. (2002). *Spectator Politics: Metatheatre and Performance in Aristophanes*. University of Pennsylvania Press.
 21. Stark, C. (2018). Lysistrata(s): Aristophanes and Spike Lee. *Classical Receptions Journal*, 3 (10). 249–274. <https://doi.org/10.1093/crj/cly003>
 22. Sulprizio, Ch. (2007). *Gender, space and warfare in the early plays of Aristophanes* [Unpublished doctoral dissertation]. University of Southern California.
 23. Taplin, O. (2003), *Greek Tragedy in Action* (2nd edn.). Routledge. (Original work published (1978).
 24. Van Steen, G. A. H. (2000). *Venom in Verse. Aristophanes in Modern Greece*. Princeton University Press.